

RAZVOJ URBANIZMA NA SLOVENSKEM

značilnosti slovenskega prostora: ni primeren za poselitev - **dr.Plut**

50% ozemlja bolj strmo kot 25°; 30% kraškega sveta; 15% ravnin ali ozkih dolin v katerih prihaja do toplotne inverzije (megla, smog); 1/6 ozemlja je normalno poseljiva

prednosti (neizkoriščene): eden od vstopov v Italijo (bilo pomembno za rimski imperij); Nemcima manjka 150 km do Sredozemlja;

srečanje kultur: romanska, slovanska, germanska; blizu muslimani, madžari

antika

■ Rimski imperij - obdobje ki urbanizira ta prostor - ga popolnoma spremeni: nov poselitveni vzorec, državne ceste, ob njih mesta, gradišča ...

4 mesta vezana na obrambni sistem Akvilea, Emona, Celeia, Petovia

kasneje še Nevio Dunum (N. Mesto)

LIMEZ - kraška zapora - Logatec, Vrhnika, Hrušica (zapora Julijskih Alp)

po deželi ville rustice

težišče - Vrhnika - najstarejše oporišče (Grška); rimljani prestavijo težišče v ravnico - Emono; potem se prestavi v Kranj (bolj varen); pa ponovno v Ljubljano

KASTEL - nova naselbinska oblika, v pozni antiki navadno manjša trdnjava, potem praviloma fevdalni grad; pr. Ajdovščina

ko imperij propade, se to rasuje, čez 300-400 let - slovani - spet divlja neurbana pokrajna do 10.-11. st. ko se začne notranja fevdalna kolonizacija

■ **poljske parcelacije do 15. stoletja:** (iz tega vidimo kako se je prostor kultiviral)

- **GRUDE** - velike družine, večje površine zemlje negeometrijske oblike; gručaste vasi

- **VRSTE** - 11.st. - kolonizacija, večanje števila prebivalstva, organizirana akcija: pravilni veliki kosi razdeljeni na manjše dele - 1 lastnik več kosov različne zemlje - vsi približno isto; pr. Arja vas

- **PROGE** - 12.-13.st.; dolge vasi ob cesti, vsaka kmetija ima parcelo, ki se vleče od hiše, preko vrta, njive, pašnikov do gozda; okrog Škofje Loke je še vedno tako

- **CELKI** - 13.-15. st.; kolonizacija se preseli v višje predele, nepravilne velike parcele, ena kmetija ima predvsem gozd, pa še nekaj pašnikov (ROUTE - visokogorske kmetije)

zelo trpežne oblike - ohranja se tisoče let, zelo malo se spremenilo, tudi glede lasništva

■ **antična dediščina:**

- **KOPER** - pred kratkim odkrijejo plasti rimske republikanske zazidave (zelo zgodaj v Rimu); sistematsko uničevano, niso delane arheološke raziskave zaradi oviranja gradnje - pozidano z novogradno

- **PIRAN** - Stane Bernik napisal da so tam sledi rimskega kastruma - ni res; verjetno je bil svetilnik (piros=ogenj)

- **IZOLA** - v antiki ni bilo nič - verjetno zgodnje srednjeveški refugij; ruralna naselbina, dobi cerkev zelo pozno

- **KRANJ** - verjetno že keltska naselbina; ni podatkov o rimski naselbini; odlična obrambna lega; veliko langobardskih grobov; kontinuiteta vsaj od zgodnjeg srednjega veka

- **PTUJ** - staro rimsko antično mesto; bil precej večji od današnjega; kastrum z veliko dodatkov; Drava odnesla več kot pol

urbanizacija ozemlja - od 12. st. naprej

■ **VILLA FORENZIS** = trška vas, 1/2 trgov nastane iz vasi, 1/2 pa na novo od severa - mestne naselbine - civitas: najprej Koroška, čez 100 let Štajerska

- **BREŽE** na Koroškem - lijakast trg s pravilno parcelacijo; staro vas preselijo vmes pod 2 gradovi; cerkev ekscentrično postavljena, kasneje jarek okrog; hitro postane mesto

4 ustanovljena mesta: Kranj, Kamnik, Škofja Loka, Ljubljana

- **KAMNIK** - središče se preseli iz Kranja (12.st.), tu imajo sedež mejni grofi Andeksi, kompozitni tloris, najstarejši del je Šutna, pomeni razvaline (pred Malim Gradom), kjer je tudi farna cerkev, v 13. st. severno od tega dela zazidajo to kar je danes glavno kamniško jedro; pravilna parcelacija, ograjeno (1230. dekret o utrjevanju mest); okrog obzidanega jedra se ustanovljajo nova predmestja;

- LJUBLJANA - 1. najstarejši del Stari trg - nepravilne oblike zaradi reliefa; podobno kot Ptuj zavarovano s hribom, reko in močvirjem; 2. grad, Mestni trg, obzidje; 3. Novi trg z Gosposko ulico se je naslonil na staro kastrumsko zasnovo (13.st.); odlično srednjeveško mesto (v tlorisu, ampak romansko gotske arhitekture ni več)

- ŠKOFJA LOKA - Stara Loka preseljena na novo lokacijo; zgrajena pod 3 gradovi; na novo ga ustanovijo škofje; najprej meščanski, nato trgovski trg; trapezoidno obzidje kot v Kamniku

obrambne lokacije: (v sr. veku pridobili dele ozemlja)

- KOSTANJEVICA - obmejna naselbina - Ogrska/Hrvaška; zaščitena lega na otoku, postavijo grad in hrbtnico (obzidje ni potrebno)

- GUTENWERTH - otok pri Dobravi, v 15. st. mesto popolnoma uničijo Turki; podobno kot Kostanjevica, obrtniško in delno trgovsko naselje, prebivalstvo se razseli v Novo Mesto, Škofjo Loko in Savinjsko dolino

■ 12.-15. st. - 100 nevaških naselbin (25 mest, 75 trgov); cerkve so precej prezidane, civilna arhitektura bila lesena in se ni ohranila

vsaj ena polovica od 100 mest ima pravilno oblikovane kolonizacijske tlorise, druga polovica pa so raščeni oblik

trška naselja:

- DRAVOGRAD - trška naselbina, nima obzidja, pravilna parcelacija; primer kolonizacijskega tlorisa; vzdolž ulice ob prehodu čez Dravo, ustanovili Andeksi

- SLOVENJ GRADEC - postavijo oziroma prestavijo na drugo stran Drave; mesto ustanovijo Andeksi, verjetno kot protiutež Dravogradu, pravilna parcelacija

- STRAUBING - morda vzorec za prejšnja dva; na Bavarskem, Andeksi

- MARIBOR - skoraj pravilen kvadrat, ortogonalna mreža; raste po pravilnih kosih; trški prostor + cerkev + vse ostalo obzidali in prestavili grad na vogal.

- SLOVENSKA BISTRICA - najprej vasica nepravilne oblike; zatrasirajo dve prometni smeri in tako se razvijata dve pravokotni trgovski ulici; lijakast trg z mestno hišo

- SLOVENSKE KONJICE - ena sama smer, vzdolžna parcelacija ob cesti

- VOJNIK - lepa organizacija, sijajno pravilen trg

- ŽALEC - izredno pravilna parcelacija, jedro je danes izgubljeno

- CELJE - pravilna parcelacija je posledica antične dediščine, najstarejši del ob cerkvi; pozno dobi mestne pravice; dve konkurenčni smeri

- LAŠKO - staroselci Lahi, nepravilen tloris, vas, ki je postala trg

- ČRNOMELJ - obrambno naselje, pravilen tloris

- METLIKA - ustanovijo ok. 1300 kot Forum Novum, Metlika se je imenovala cela pokrajina in je bila v lasti goriških grofov

- KRŠKO - trg vzporedno z reko, gradu ni več

- BREŽICE - proti gradu obrnjena centralna ulica, pravilne oblike, pol odnesla voda

ti primeri postojank branijo Posavsko dolino:

- SEVNICA - ustanovljen trg, pod gradom zelo pravilna parcelacija

- ORMOŽ - veliko predantično (neolitsko) naselje, zavarovano z širokim jarkom; srednjeveški Ormož je izradbil del starih fortifikacij za utrdbo mesta, na drugi strani zgradijo grad

- LJUTOMER - starejši trški del in novejši pravilnejši trg - netipično; oboje iz sr. veka; grada, pod katerim se je vse razvilo ni več

- MOKRONOG - hibrid: vaško + trško jedro

dvodelni tlorisi - vaško + trško jedro:

- PLANINA - prastara vas, goriški grofje ustanovijo trško naselbino

- MUTA - starejše + novejše jedro

- VUZENICA - zgornji + spodnji trg; stara vaška gruča in novejša kolonizacijska oblika

primeri povezani z fevdalno družino:

- RADOVLJICA - kot v Kranju: cerkev, grad, lep primer kolonizacijske srednjeveške zazidave še danes;

- RIBNICA - pravilna parcelacija, ustanovi ista družina kot Radovljico; grad, eden redkih na otoku pri nas; v 2. sv. vojni izginilo

preselitev na druge lokacije:

- TRŽIČ - se preseli nižje dol (plazovi); trg, pravilna organizacija; trška naselbina

- LOŽ - starejša vaška naselbina, nato preselijo pod grad

- LOGATEC

edini arkadni trg:

- NOVO MESTO - samostan na griču, spodaj se razvije trg, leta 1365 Habsburžani kupili, dodali svoje tretje jedro, posebnost: arkadni trg, meščanske hiše z arkadami

zakrnele naselbine:

- LENBERG PRI STRMCU

- LENBERG PRI ŠMARJU

panične selitve na nore lege:

- KOČEVJE - panična selitev zaradi Turkov na drugo stran reke; lep pravilen tloris, uničeno med 2. sv. vojno, dokončali po vojni

- VIŠNJA GORA - bežali v hrib

fužinarska naselja: (arhetip industrijskih)

na koncu sr. veka (14., 15. st.) ne trška, ne vaška, ne mestna naselja; arhetip industrijskih naselij

- KROPA

od fevdalizma do kapitalizma

reči se pri nas dogajajo drugače kot v Evropi

notranje spremembe: zgodnja akumulacija se bolj pozna na vasi kot v mestu (presenetljivo)

zunanje spremembe: prostor ogrožajo Turki (na poti proti Benetkam, oz. Dunaju)

■ **prototip slovenskega industrijskega mesta:**

- IDRIJA - (1493) nastane iz nič, ko najdejo živo srebro; po strukturi je razstreseno, gručasto razporejeno okrog gradu: ni imela obzidja; 2 cerkvi; grad je novega renesančnega tipa, z arkadnim dvoriščem; večetažne hiše z Nizozemske

■ **protiturški kmečki tabori:** (dveh sort)

1. tradicionalne utrdbene točke (prilagojene terenu: cerkvice, stolpi); večina ima fortifikacijski obod speljan topološko:

Podtabor, Dolenja vas, Krtina, Cerknica

2. tabori z geometriziranimi obzidji - zaradi vdora renesanse:

Domžale, Tabor nad Ihanom, Orehek, Hrastovlje

gradovi s štirimi vogalnimi stolpi:

Brdo, Brežice, Sevnica

■ **mestna utrjena naselja:**

- OB KOLPI - Kostel, Poljane, Vinica, Pobrežje (danes jih ni več)

- KRAS, GORIŠKO - Kanal, Štanjel, Šmartno v brdih, Vipavski križ

Sterle: "Renesanse na slovenskem nimamo!"

ni idealnih mest, so pa v soseščini:

Palmanova, Karlovec (proti Turkom), Celovec (novo bastoidno mesto)

■ **prvi načrt (posnetek) Ljubljane:**

Nicolo Angelini 16.st. (1580)

Martin Stier 17.st., avstrijski major, načrt ljubljanskih fortifikacij (ni uresničeno)

1500 - hude ideološke krize (protireformacija, reformacija) zgodnji pojav kapitalizma

1500-1920 - faza **BELA LISA** - oddaljimo se od procesov v Evropi

1600 - Hren zatre reformacijo, mesta se širijo zunaj obzidja;

LJUBLJANA prične se širiti, predmestne graščine: Fužinski grad, Tivoli, Jama, Šiška; prvič - mestna oprema

aksialne kompozicije:

- GORIČANE - škofijski dvorec

motiv parka kot kritike mesta:

- BLED - na otočku zelo reprezentančno stopnišče - renesančno-baročna kompozicija; 100 stopnic

ekonomski premik:

Valvasorjeve skice so zelo zgovorne; dokumentacija zgodnjega kapitalizma, dokumentira tudi cel kup novih trgov;

■ **naselbine ki iz vasi prerastejo v trge:**

- PREM - nastane iz vasi

- CERKNICA - nastane iz tabora

- LOGATEC - zaradi trgovske poti Dunaj - Trst
- JESENICE - fužinarsko naselje
- v Prekmurju - vasi označene kot trgi:**
- LENDAVAL in MURSKA SOBOTA

renesansa in barok

■ pri nas ni renesančno-baročnih znanj; ampak se v tem času nekaj spremeni ...

- KOPER - beneški; največje srednjeveško mesto, gotske cerkve ostanejo take, predelajo pa mestne hiše v baročne rezidence, prebijejo celo novo ulico proti morju
- LJUBLJANA - habsburška; likvidirajo gotiko in jo nadomestijo z barokom; palače so bolj meščanskega (kontinentalnega) tipa; na trge postavljajo skulpture, spomenike, vodnjake; spremeni se smer slemen; več hiš združujejo in postavijo eno streho s slemenom vzporednim z ulico; v požaru zgori 20/30 hiš z vrtovi in na to čistino Grubar postavi palačo
- gotika: presledek med hišami za WC odplake po 3 osi, slemena na cesto
- barok: slemena vzporedno z ulico, presledkov ni več
- mestna oprema: pojavijo se stebri na katerih je Marija ali Sv. Florijan; Robbov vodnjak (spomin na zmago proti Turkom)

■ **park kot kritika mesta:**

- SLOVENSKA BISTRICA - dobi park; aksialna aleja
- MURSKA SOBOTA - baročni grad, okrog velikanski park dokaj ohranjen še danes; iz balkona razglasili prvo slovensko buržoazno republiko
- RADOVLJICA - park tako velik kot mestece (ni več)

velikopotezne aksialne parkovske kompozicije: (na podežlju)

Črnci, Dol, Brdo pri Kranju, Dornava

racionalistično mesto v soseščini:

- TRST - na griču do пристanišča stoji staro srednjeveško mesto, na bivših solinah pa se postavi novo, ortogonalno, racionalistično mesto - Trg Ponte Rosso; klasicistična arhitektura; 1715/20 razglasijo za svobodno mesto in vsa avstrijska trgovina gre od tam naprej

■ **fevdalni gradovi + fužine:**

- SEŽANA - nova cesta od Dunaja do Trsta; ob cesti nova arhitektura
- DVOR
- PREBOLD - grad in tekstilna tovarna

■ **klasicistične kompozicije:**

- LJUBLJANA - Zvezda - prvi javni park; kompozicija ni več aksialna
- ROGAŠKA SLATINA - 17./18. st. prvo mondno zdravilišče pri nas; najlepša klasična kompozicija; baročna os na eni strani, na drugi pa je angleški park

■ **buržoazna zdravilišča:**

- DOBRNA, RADGONA, RADENCI, BLEDE - tipična buržoazna zdravilišča 19.st., angleški način

industrijska revolucija

■ Železnica Dunaj - Trst (avstrijska): kraji ob železnici se razvijejo, ostali zakrnijo

mesta se industrializirajo:

- LJUBLJANA - tipičen komunalni raster; zatrasirajo dve pomembni ulici, ki se stakneta v Frančiškanski cerkvi (Miklošičeva, Cankarjeva); po potresu dobi novo veduto proti gradu
- MARIBOR - velikopotezna zazidava, nova predmestja; severno od Drave je industrija, nato tudi na jug (proletarsko); ostalo pa je lepo meščansko (široke ulice); polnijo se prostori med ž. postajo in starim jedrom
- CELJE

■ **popotresna obnova LJUBLJANE** - prepir med Fabianijem in Sittejem;

Sitte - romantik, bolj srednjeveške rešitve, dolge in ozke inzule, širitev v vse smeri; zelo neprijazen sprejem; ni uresničeno

Fabiani - na Dunaju pobral motiv ringa, kvadratne inzule

projekt za Bežigrad: (severno od ž. postaje)

Fabiani - uporabi idejo z Dunajskega natečaja - zakrivljene diagonale, poudarki na stičiščih, riše mi Janez Jager

Janez Jager - risal pri Fabianiju; šel v Trst, Peking, Pacifik, Ameriko; Minneapolis ob Missisipiju - polno detajlov iz Dunaja ali kje drugje (ni uresničeno), City Beautiful; kombinacija ortogonalne in diagonale prometne mreže, ekološki odnos

■ **obnova Posočja: prvi regionalni načrt v Evropi** (v takšnem merilu)

Fabiani 1917 - se preseli v Gorico in dela načrte za prenovo Posočja Tolmin, Vipava, Ajdovščina, Gorica; 90 -100 načrtov za celo goriško regijo

■ **bivše vasi se spremenijo v industrijska mesteca**

črni revir: Trbovlje, Zagorje, Hrastnik (izkoriščanje človeka in prostora)

klasicizem, funkcionalizem

ustanovitev univerze in naše šole po 2.sv.vojni: Vurnik in Plečnik

■ **Vurnik** - protagonist funkcionalizma na slovenskem

1928 - **Mariborsko delavsko naselje** (revija Dom in Svet); eksistenčni minimum; vrstne hiše, vrtovi, kolektivna javna površina

■ **Plečnik** - ukvarja se z estetiko (revija Dom in Svet); klasicističen monumentalist; **Bežigranski projekt (Svetokriški okraj)**: resnično sjajen, čeprav mu očitajo formalizem; dolga ulica z vedutnim poudarkom, zavite ulice z dramatičnimi pogledi, kup motivov, industrijska cona ločena z zelenjem

estetska uprašanja: preureditev gradu, ljubljanski magistrat

Vurnik - študije v diagramih in shemah (ortogonalne ali krožne)

■ prvi uvede **regionalno planiranje**

KRANJ - predvidi letališče, ukvarja se z krajino, brez spoštovanja do starega tkiva ...

LJUBLJANA - štiri pasovnice skozi center, terminalni promet, serijska arhitektura

■ **uveljavitev funkcionalizma pri nas - 30. leta**

NEBOTIČNIK - **Šubic** - simbol funkcionalizma; (za klasicistično fasado)

prva slovenska arhitekturna revija:

Arhitektura - jugoslovanska revija;

Kronika slovenskih mest - klerikalna revija, urednik Stele

■ **projekt za regulacijo velike Ljubljane 1941 - zmaga funkcionalizma**:

Vurnik v žiriji; prve dve nagradi nista bili podeljeni, 3. gre zagrebčanu

Tomažič - plečnikov asistent; predlaga da se Ljubljana širi ob vpadnicah (po krakih) in nato počasi prehaja v zelenje, industrijo, pa postavi železnice (doživi blazno kritiko, pasove zagovarja kot možnost evakuacije); na koncu se zares tako izvede

Ravnikar, Tepina - Le Corbusierovi učenci (Plečnikov seminar)

hibriden predlog: zaporti krog komunikacij z napredno, radikalno zazidavo

■ **absolutni prodor funkcionalizma**:

po letu 45 je bilo pričakovati izrazit razmah funkcionalizma. Kje pa! Stalinu funkcionalizem sploh ni bil všeč. 1945-1950 se morajo sprenevedati. Podaljšani funkcionalizem: SOCREALIZEM, zavrnitev Stalina na informbiroju

natečaj za veliki Beograd:

projektante pokliče maršal in jim pove da niso naredili vsega kot bi blo treba; še Ravnikar tako misli; revija Arhitektura

■ **ideja nove slovenske vasi**:

Mušič - GABROVICA - staro vas požgejo in naredijo novo, funkcionalistično

skrb za slovenski proletarijat:

Trbovlje, Hrastnik; delavsko naselje, družbeni center

zbornik oddelka za arhitekturo:

1948, Ravnikar in Mihevc; teksta je bolj malo

■ **Ravnikar** dobro ovlada urbanizem, pri ocepu od Sovjetske zveze hitro zavoha priložnost Po receptih funkcionalizma: REGIONALNA SREDIŠČA - izhodišča - Ljubljana, Novi Zagreb, Novi Beograd, Titograd; tudi naredi 2 projekta za Ljubljano:

1. novo mestno tkivo z novo ž. postajo na Polju, center ekscentričen

2. staro jedro centralno, dodata se še dva nova na Polju in Barju

- SAVSKO NASELJE - po LC

- LITOSTROJSKO NASELJE - socialistična humanistična zazidava, idealni kvadrat naj bi še vedno stal nekje; dovršena estetika, za delavce in industrijo

- TIVOLI - grandiozni objekt parlamenta nasproti kozolca

■ projekti novih mest:

- KIDRIČEVO - tovarna aluminija, naselje iz taborišča, socrealističen način; po letu 1950 pa Ravnikar vse skriva za kuliso organske, skandinavske zazidave, nikoli dokončano

- NOVA GORICA - različni predlogi za lokacijo; Ravnikar - lep koncept križa osi, široka magistrala, temu konceptu očitajo, da so bloki razporejeni v imenu Tito; v resnici izvedeno: vsi tipi stanovanjske zazidave

- VELENJE - regionalni projekt, zazidava po LC, novo Velenje ob rudniku, ortogonalno, kasarne; ostalo nekje na pol poti, polovica moderna, polovica družinske hiše (črna gradnja)

- NOVI BEOGRAD - Ravnikar izrazito uspešen, natečaj za CK, opero, hotel, nič ni realiziral, njegov projekt je boljši od drugih; regionalno merilo

slovenski arhitekturni reviji:

ARHITEKT - funkcionalizem 1951/65

SINTEZA - strukturalizem 1965/80

50-ih opustili ruski monumentalizem; premik v oblikovalski orientaciji, cone niso več tako trdo geometrizirane; Ravnikar se prvi upre SSSR politiki

kako naj se širi Ljubljana?

rast ob vpadnicah, Ravnikar zelo aktiven (šola), veliko študij kako naj se kraki uredijo; regionalno planiranje (zelo dolgo časa geometrijsko predstavljano, začetki štetja prometa ...

■ zazidava po 1945 letu:

močno spremenjena, prostostoječi nevezani bloki v serijah; v 50-tih se obogati, ob bloku nastajajo vrstne hiše, hiše v nizu, stolpiči, stolpnice (primer Nova Gorica - vsi tipi zazidave)

■ regionalna ureditev obale:

Ravnikar - KOPER, IZOLA, PIRAN, UMAG, NOVIGRAD - sindikalni turizem, kampi + super luksuzen hotelski teritorij

polemike, 2 tendenci, odstavili Ravnikara, prišel pa

Mihevc - bolj politično korekten; iz Kopra nastane veliko pristanišče; letovišče ... projekte za obalo delal 20 let

■ tema stanovanjske soseske:

s tem se ukvarja Ravnikarjev seminar;

- ŠIŠKA - en prvih poskusov -

- v 56-57 intenzivne študije za razstavo STAMBENA ZAJEDNICA, objavljena idealna shema (drvo), tipov zazidave je preveč, zazidava je razpršena, otroci 3 x čez cesto

- KRANJ - Ravnikar - najboljše od funkcionalizma

- GOSPODARSKO RAZSTAVIŠČE - na začetku javni mestni prostor, bil je trg, danes pa ograjeno

■ 2 natečaja za ljubljansko središče:

- OD METALKE DO KONGRESNEGA TRGA

Ravnikar nastopa z projektom izven natečaja, ni naredil stanovanja, zelo lepo oblikovanje, prva nagrada izven konkurence. Prva nagrada v konkurenci: **Goličkovski** - makedonec, vse podrl, naredil bazar.

razplet: škandal, naročilo za Metalke dobi **Mihevc**, ki ni bil niti udeleženec natečaja, hudi protesti.

- TRG REPUBLIKE (nunski vrt) 60-ih

prvo nagrado dobi **Ravnikar**, tudi realiziral

- problem železniške postaje, od teh časov do danes ostane

■ natečaj za Maribor:

- MARIBOR - zanj velja, da je najlepše oblikovan oziroma rešen; zidano kasneje kot Ljubljana, nekaj pobrano

dobita brata **Kocmuta**, skrbni pristop, lepo izvedeno

natečaj za Celje:

spet dobita brata **Kocmuta**

birokratizacija urbanizma:

najprej inštitut, potem zavodi ...

Sašo Sedlar - asistent pri Vurniku, partizan; konkurenčni študij za urbanizem na gradbeni fakulteti

strukturalizem

na slovenskem se začne 60-ih z zamudo

revija Sinteza; urednik Stane Bernik umetnostni zgodovinar; dve fazi - analitična in postmoderna

Braco Mušič - prišel iz Amerike

Ravnikar - natečaj za Bemetke, črnogorska obala

■ natečaj za Skoplje:

potres 1963, 1964 - velik svetovni vabljeni natečaj (4 tuji + 4 domači arhitekti)

Ravnikar naredi dober projekt ampak nedokončan, podre še tiste tri stolpnice, ki so ostale, to ni bilo vseč makedoncem, okrog zazidava nizke gradnje, zeleni pas, za železniško postajo pa zmanjka časa. Ideja odlična, zeleno jedro, okrog obroč stolpnic, potem pa nizka zazidava. **Kenzo Tange** stolpnice pusti, sicer pa podoben obroč, podoben koncept, a dodelan, glavna os do CK, mestni zid. Izvedejo nekaj hibridnega.

■ 2. polovica 60-ih let:

Mihelič - Gospodarsko razstavišče

Lajovic - Ploščad Borisa Kraigerja

Mihevc - Metalka

Košir - natečaj za Južni ZAGREB leta 1971

publikacije:

Tepina - "Razsežnosti našega okolja" - doktorat, varovanje okolja, ekologija

Jakhel - "Iluzija in resničnost urbanih središč" - urbanizem obravnaval marksistično

■ na urbanističnem inštitutu:

- KRANJ - nova grafika in ideologija - po Lynch-u;

tendenca 60-ih - turizem; regionalna dimenzija raste in se ustanovi RPP - regionalni prostorski plan; politična odločitev o razvoju Slovenije: opredelili se za policentrični razvoj

izdelava urbanističnih planov za Maribor in Ljubljano za 20 let;

- LJUBLJANA - krakasta shema, položaj obvoznice

konkreten rezultat - gradnja sosek; Ljubljana dobila 15 (največ)

■ stanovanjske soseske:

- SAVSKO NASELJE - banalno oblikovano, stari bloki v središču zaklonjeni z novimi; nekontroliran eksperiment

- ŠIŠKA - kot drvo, trizob, visoki bloki, prometna hierarhija, center, komunalni standard OK; zgrešili so pa pri vrtcu in šoli - 3x čez cesto

- RUSKI CAR - vpliv iz Harvarda - še vedno strukturalistično, dihotomija: kolektivno in individualno - **vrnitev ulice**

- MURGLE - kompleks zazidan samo v eni etaži, zelo prijeten ambijent, socialno homogen (tik zraven pa Rakova Jelša)

- BS3 - nasproti Ruskega carja, strukturalistično

- KOSEZE - terasasti bloki, najbolj ekstremno strukturalistično; megastrukturni koncept

■ naprej se razvija koncept ulice:

- južni KRANJ -

- SPLIT 3 - natečaj za razširitev Splita; 2 smeri: heliotermična os (Dioklecianova palača) in sledi rimske centuriacije, podobno v Puli

- MARIBOR JUG - ideja ni najbolj posrečena, poskušajo vrniti ortogonalno mrežo za avto; ni do konca speljano

■ natečaji v 70-ih letih:

končala se s dvema stopnjama:

- BEŽIGRAD - ob Dunajski; Biro 71 (maketa od lego kock); nekaj tradicionalnega; izvedeno pa Košak - nič metabolističnega, od mall-a ni ostalo veliko

- NOVO MESTO - ob Krki - Koželj dela tipizirane serijske elemente; realizirano veliko bolj konvencionalno

Mušič - "Urbanizem, bajke in resničnost" - bila obvezna literatura na šoli

tudi funkcionar, nacukran za župana, opiranje na marksistične pristope in matematiko; tipičen primer propada

60-70 leta na slovenski obali:

Mihevc - popolnoma aliteraren, razumel urbanizem kot risbo; arhitektura pa je kvalitetna - razumel regionalne posebnosti; Koper, Izola in Piran - dramatičen razvoj

dualizem Ravnika / Mihevc:

Ravnika dobi prešernovo nagrado za TRG REPUBLIKE

Mihevc, nekaj let kasneje za LUCIJO

(sploh ni primerjave)

urbanistični načrt za primorsko in dva natečaja:

- LIVADE - še vedno strukturalizem

- ŽUSTERNA - zadnji vzdihljaj

80/90, kritika, postmoderna

umrla Mihevc in Ravnika; končna etapa funkcionalizma; kontinuiteta do 1985; poskuks obdržitve sistema, tranzicija; na poti od planerstva v prenovu; ni bilo preloma ...

■ **znova se uveljavlja kvadratni blok na dvorišče:**

- MARIBOR - breg Drave se pozida (zelo zgodaj)

- ORMOŽ - središče, srednjeveško jedro, prenova

- KAMNIK - urbanistični kriminal

Peter Fister: "Obnova in varstvo arhitekturne dediščine"

■ **kontekst, kontinuiteta in identiteta:**

teme prvih treh srečanj v Piranu (od 83)

Janez Koželj: "Tipologija mestne stanovanjske strukture"; ni hude kritike funkcionalizma;

Suhadolc - kritika funkcionalizma/strukturalizma

obudi se mit J.Plečnika

- OSIJEK - natečaj za novo mesto na drugi strani Drave; napaka: poplavno območje

- SPLIT - dve novi ulici, vmes stara zazidava; prvo naredili strukturalistično, za drugo natečaj: Split 3; predlog iz Ljubljane je da os ostane; zagrebčani akso zlomili in opremili z "ikonsko" arhitekturo; dobra ureditev marine

- CELJE - poskuksni zajec - vrnitev v staro - **replika barcelonskega bloka** (ni izvedeno)

- DOLGO POLJE - stanovjska soseka na njivi (ni izvedeno)

- MARIBOR JUG - Pečenko - (ni izvedeno)

- PIRAN - eliptični trg - **Podreka**

do neke mere uspešno: 3 natečaji za nizko zgoščeno zazidavo, zmagal koncept Murgel

Pust - (prej delal terasaste bloke); veliko različic stanovjskih hiš; podobno v Črnučah, ni slabo

■ **Ljubljana 2000** (plan 85): nič novega, grafično manj šablinsko, še vedno krakasti koncept

Janez Koželj - dela vzporedne študije; naročilo za raziskavo: Podobe bodoče Ljubljane; hibridno: konstruktivistična zazidava in arhitektura arhitektur

- LJUBLJANA - os (hrbtenico) naredili rimljani; obroč tudi okupator

natečaj za koncept razvoja Ljubljane razpisan potem, ko se že obstajali detajli - propadlo

■ **ideja soseke doživlja agonijo:**

najdlje ustraja Bežigrajska občina;

- BS3 - nasproti Ruskega cara - 4 kotni bloki - natečaj - ni uresničeno

- HRUŠČICA - polom urbanistične politike starega tipa v Ljubljani; objavljeno v AB; hud odpor občinstva

■ **realizirane soseke:**

- ZUPANČIČEVA JAMA - južni Bežigrad - 4 kotni kareji; v Celju nastavljeno, tukaj realizirano; ustvarjen mestni prostor - uspelo

- TABOR - druga uspela zazidava; ni soseka, ker je premajhna; bolj gre za prenovu; prostor ulice, dvorišča

- NOVE POLJANE - replika plečnikovega Bežigrada

- BEŽIGRAJSKI DVOR - najbolj uprašljivo

vrnitev ulice: rezultat evropskih procesov; najprej v južni Franciji; v dolini Marne cela nova mesta

■ **arhitektura - urbanizem:**

disjunkcija, konjunkcija ali unija ?